

Lokkien kertomisesta

MATILDA AALTONEN
SALLA TUOMIVAARA

Tämä kahden kirjoittajan tekstikokonaisuus on syntynyt vuonna 2020 toimintansa aloittaneen *Voiko eläintä kertoa? Eläinten käsitteellistämisen haasteet tieteissä ja taiteissa* -tutkimushankkeen työskentelyn myötä. Voiko-hanke asetti tieteentekijöistä ja taiteilijoista koostuvan ryhmän tarkastelemaan tapoja, joilla taiteessa ja tieteessä käsitellään ja esitetään eläintä ja myös ihmisen ja eläimen rajaa. Tehtävänä oli myös pohtia, minkälaiset tavat kertoa eläimiä edesauttavat eläinten olemuksen, mielen tai perspektiivin tavoittamista. Hankkeessa on sekä analysoitu sitä, miten eläimiä on tähän asti kerrottu, että etsitty uudenlaisia tapoja ymmärtää ja kertoa "eläin" ja erilaiset eläimet.

Monialaista tutkimushanketta johtaa filosofi Elisa Aaltola ja siinä työskentelevät Aaltolan ohella kuvataiteilija Outimaija Hakala, tanssitaiteilija Matilda Aaltonen ja sosiologi Salla Tuomivaara. Hankkeen ympärillä toimii Voiko-kollektiivi, johon kuuluu eri alojen tutkijoita ja taiteilijoita, muun muassa näytelmäkirjailija Pipsa Lonka.

Aaltosen Voiko-hankkeessa tapahtunut taiteellinen työ ja tutkimus keskittyi valittujen eläinten ja eläimyden esittämiseen tanssin keinoin. Hänen teoksensa syventyvät erilaisiin ruumiillisuuksiin ja ruumiidenvälisyyksiin, tutkien mahdollisuutta tehdä taiteellista yhteistyötä muunlajisten kanssa. Tässä tekstissä käsiteltävässä esityksessä *Lokkijuttu* Aaltonen toimi koreografina ja esiintyjänä. Hän avaa omassa tekstin osassaan esiintyjän ruumiilliseen työskentelyyn sisältyvää ajattelua ja kokemuksia, asettaen ne dialogiin valitsemiensa taiteellisen tutkimuksen ja kriittisen eläintutkimuksen tekstien kanssa.

Tuomivaara tutkii yhteiskuntatieteellistä tapaa kertoa eläin ja ihmisten ja toislaisten eläinten suhde. Voiko-hankkeessa hän pohti myös sitä, miten taiteen tavat kertoa ihmistä ja ihmisten suhdetta muihin eläinlajeihin haastavat yhteiskuntatieteille tyypillistä ihmisen ja muiden eläinten erottamista toisistaan. Tämän erottamisen seurauksena sosiologian maailma on ollut lähes yksinomaan ihmisten maailma. Eläin on näyttäytynyt alempana olemisen tasona, ihmisen ollessa sitä mikä eläimestä puuttuu ja mihin eläin ei pysty. Tässä tekstissä Tuomivaara katsoo sosiologin silmin lokkeja esittävää taidetta ja pohtii miten taide voi astua ihmisen ja eläimen välille rakennetun dualistisen rajan yli ja pyrkiä lähestymään toislaisten eläinten kokemusmaailmoja.

MATILDA AALTONEN

Lokkien esittämisestä ja niiden kanssa esiintymisestä

Elokuussa 2021 Helsingin Kauppatorin laidalla jäätelökioskien ja torikojujen välissä seisoi esitystaidekollektiivi Todellisuuden tutkimuskeskuksen *Esityskioski*, josta sai ostaa esitystaidetta. Kioskin menussa oli tarjolla valikoima erilaisia kaupunkitilaan sijoittuvia esityksiä. Yksi esityksistä oli Kauppatorin lokkien todellisuutta tutkiva tanssiteos *Lokkijuttu*. *Lokkijutussa* havainnoitiin ja kuviteltiin lokkien elämää sekä tanssittiin lokkien kanssa. Se kysyi, mitä jos ihmiseläimen ja lokin rajat hämärtyvät.

Tässä tekstin osassa minä, *Lokkijutun* tekijä, pohdin taiteelliselle tutkimukselle ominaisesti ja omiin kokemuksiini pohjautuen lokkien esittämistä. Keskityn *Lokkijutun* esiintyjäntyöhön, jota työstin yhdessä työryhmän kahden muun tanssitaiteilijan Taru Ahon ja Riikka Lakean kanssa. Teoksen esiintyjinä oli ihmistanssijoiden lisäksi satunnainen joukko Kauppatorilla eläviä lokkeja. Esityksemme asettui lokkien elinpiiriin osaksi niiden toriarkea. *Lokkijutussa* tutkimme, millä tavoin lokin olemuksen tai perspektiivin voi tavoittaa esityksessä. Miten tanssia lokki? Miten ottaa Kauppatorin lokit esitykseemme toimijoiksi ja tanssia niiden kanssa?

Muunlajisten esittämisestä

Taiteellisessa työssäni pyrin siihen, että teoksiini valikoidut eläimet pääsevät esiin omanlaisinaan erityisinä olentoina, yksilöinä ja toimijoina. Tällaisella eläinlähtöisellä eläimen esittämisellä haastan ihmiskeskeiset taiteen käytännöt, joissa eläimet nähdään pääasiassa metaforina tai materiaalina ihmisten tarinoille. Eläimen näkökulman huomiointiin ottamista taiteessa ovat tutkineet myös kuvataiteilija Outimaija Hakala ja kirjallisuudentutkija Helinä Ääri. Hakala pitää tärkeänä, että eläimen yksilöarvo otetaan huomioon taiteen tekemisen käytänteissä ja lopullisessa teoksessa. Tämä vaatii eläinten objektiaseman purkamista ja yksilöyttä tunnistavaa myötätuntoa muunlajista kohtaan (Hakala 2020, 165–166.) Kirjallisuudentutkija Josephine Donovanilla mukailleen Ääri nimeää huolenpidon estetiikaksi taiteen tekemisen tavat, jossa toisiin olentoihin (lajista riippumatta) suhtaudutaan kunnioituksella, huolenpidolla ja toisen näkökulmaa aktiivisesti kuunnellen (Ääri 2020, 145). Huolenpito ja eläinlähtöisyys merkitsee minulle myös oman ihmispositioni huomioimista. Minun tulee olla herkillä, mitä kerron toisenlajisesta, sillä en voi koskaan tietää täysin toisen kokemusta. Taiteen tekijänä minulla on vastuu teosteni luomasta eläineettisestä sanomasta sekä oman ihmislähtöisyyteni luomasta tietämättömyydestä.

Lokkijutussa esitimme lokkeja, koska meitä kiinnosti, millä tavoin lokit tulevat nähdä uudella tapaa, kun ihmisesiintyjä esittää lokkia lokin rinnalla. Tavoitteenne ei ollut ottaa haltuun lokkia tai yksinkertaistaa sitä helposti esitettävään muotoon, vaan esittäminen oli keino kysyä ja tutkia yhteyttämme kaikessa kompleksisuudessaan. Lokin esittämisen tukena oli myös kokemus omasta eläimyydestäni. Lokkien tavoin olen osa eläinkuntaa, luontoa sekä monilajisen Helsingin asuttajien joukkoa. En siis esittänyt lokkia lähtökohdiltaan itsestäni kovin erilaisena, vaan keskityin jaettuun ja lajirajat ylittävään yhteyden kokemukseen.

Tutkimukseni keskittyy ruumiillisuuteen, koska se avaa minulle konkreettisia reittejä lähestyä muunlajisia sekä tutkia esittämisen tapoja. Ihminen–eläin-dualismin tavoin on myös mieli–ruumis-dualismi vanhentunut tapa hahmottaa olemassaoloamme. Ymmärränkin ruumiin ja mielen toisiinsa sekoittuneina, vuorovaikutteisena yhteytenä, enkä vastakohtina. Ruumis on maailmassaolemisemme sekä havaitsemisemme keskus ja näin myös mielen tai tajunnan perusta. (Aaltonen 2020, 13; Anttila 2017.) Luodessani ruumiillista yhteyttä lokkiin tutustun myös sen mielenliikkeisiin ja tapoihin hahmottaa maailmaa.

Lokki tansittuna

Lokkijutun esiintyjäntyyön pohjana oli liiketutkimus, joka eteni lokkien havainnoimisesta niiden liikkeiden opetteluun sekä kokemusmaailmaan eläytymiseen. Huolellinen havainnointi ja ajan viettäminen lokkien läheisyydessä riitti jo itsessään siihen, että olimme paljon lokeista ja vaikutuimme niiden olemisen tavoista. Lokkien liikkeiden opettelu oli tarkkaa liikemuodon jäljittelyä sekä vapaampaa tanssillista tulkintaa lokkiliikkeistä. Vähitellen lokkien liikkeet tulivat osaksi ihmistenmuotoisilla ruumiilla tehtyä tanssiamme. Tepastelimme räpyläskelein ympäriinsä kytätessämme torilla kävijöitä makupalojen toivossa sekä nousimme tähystämään pylväiden ja kaiteiden päälle. Oli rauhasaa seisoskelua, tarkkailua ja lentämisen tuomaa vauhdin hurmaa. Pää kääntyi nopeasti ja tarkasti katseen mukana. Oli sukimista ja venyttelyä. Me myös lepäilimme, jalat taitettuna sulkaisen vartalon alle ja päät käännettynä siipien väliin.

Lokkien tarkkailun ja niiden liikemallien opettelun kautta uppouduimme lokille ominaiseen ruumiillisuuteen. Elisa Aaltola kirjoittaa, miten ruumiillisessa empatiassa ymmärrys toisen olemuksesta ja perspektiivistä tunnistuu kehollisen yhteyden kautta. Meillä on ruumiillinen kyky aistia, mitä toinen (tässä tapauksessa lokki) tuntee ja kyky vaikuttaa toisesta. Toisaalta ruumiillisessa empatiassa on aina läsnä myös toisen erilaisuus ja tuntemattomuus. (Aaltola 2018, 76–82.) Ymmärtääkseni tuntemattomuus on läsnä kohtaamisessa osittain siksi, että toisen yksilöllinen kokemus – olipa kyseessä ihminen tai muunlainen eläin – jää aina osittain mysteeriksi. Toisaalta ruumiillisuuteen ja ruumiidenvälisyyteen sisältyy paljon niin sanottua hiljaista tietoa, sanatonta ruumiilla ymmärrystä, joka on vaikeaa tai jopa mahdotonta sanallistaa. Tuntemattoman läsnäolo tai yhteyden sanattomuus ei kuitenkaan estä toisenlajiseen ruumiillisuuteen syventymistä. Esiintyjäntyyössä hyödynnetty ruumiillinen empatia mahdollisti lokkien esittämisen tavalla, jossa olin liikkeellisesti läsnä lokeille ja lokkiudelle, erilaisuudestani huolimatta.

Jonkinlaista lajirajat ylittävää samankaltaisuuden tunnistamista kuitenkin tapahtui, sillä jaan kyseisen eläinlajiin kanssa myös paljon samaa. Olemme selkärankaisia, meillä on kaksi jalkaa, joilla kävelemme, liikumme suhteessa painovoimaan, hengitämme ilmaa ja osaamme uida. (Lentää en valitettavasti osaa.) Ruumiinrakenteidemme yhteneväisyydet ja liikkeen muodon jäljittelyssä onnistuminen avasivat pieniä mutta tarkkoja kurkistuksia lokkina olemisen tapoihin.

Käytimme paljon aikaa lokkiliikkeiden opetteluun, koska se oli hauskaa ja sitä kautta teimme tarkkoja ruumiillisia havaintoja lokeista. Esityksessä olennaista ei kuitenkaan ollut se, kuinka hyvin me ihmisesiintyjät osasimme muuntua lokeiksi, vaan lokkitanssin mahdollistama yhteys ja lajinvälisyydelle virittyminen. Filosofin Vinciane Desp-

retin mukaan toisenlaisen olennon kanssa ruumiillisessa kanssakäymisessä ollessamme meidän ei tarvitse muuntua toiseksi, vaan toisen kanssa. Hän kirjoittaa ruumiillisesta vaikuttamisesta, jossa toisen lajin läheisyys ja sen tavoin toimiminen vaikuttaa jo ihmiseen. (Despret 2021, 17.) Despretin ajatusta seuraten meidän lokeiksi muuntumisesakaan ei ollut olennaista romanttinen ihminen-lokki yhteensulautuminen, vaan sille avautuminen, mitä tapahtuu välillämme.

Esiintyminen lokkien kanssa

Tanssissani reagoin lokkien liikkeellisiin sekä tilallisiin ja ajallisiin valintoihin, niin kuin olen samanlajisienikin kanssa oppinut toimimaan tanssi-improvisaatioissa. Kun lokki sukki sulkiaan, minä toistin liikkeen tai tein oman variaation sukimisesta. Kun lokki lensi esityspaikkamme läpi, tein juoksupyrähdyksen lokin lentoon eläytyen. Jaoin lokkien olemisen tavan ja ajallisuuden: oleskelun ja syöksähtelyt.

Tällainen tanssi vaati, että olin koko ajan hereillä sille, mitä lokit tekevät ympärilläni. Olin virittäytynyt lokkitaajuuksille. Filosofin Jaana Parviainen nimeää ruumiilliseksi älykkyydeksi kyvyn virittyä valppaaseen ruumiidenväliseen tilaan, jossa yksilöruumiin rajat huokoistuvat herkistyessä toisen ruumiillisuudelle, mikä mahdollistaa keskittyneen yhteistoiminnan (Parviainen 2020, 201). Vaikka Parviainen kirjoittaakin ensisijaisesti ihmisten välisestä yhteistoiminnasta, oma kokemukseni on, että sama pätee myös lajienvälisyyteen. Ruumiidenvälinen tila muunlajisen eläimen kanssa irrottaa ihmiskeskeisestä maailmasta, tarjoten vastalahjaksi yhteyttä, läsnäoloa ja leikkisyyttä. Tanssijantyyöhön liitettynä se oli inspiroiva ja iloa luova tila.

Esityksessä tapahtui useita sattumanvaraisia kohtaamisia eri lokkiyksilöiden kanssa. Kohtaamiset meidän esiintyjien ja lokkien välillä tapahtuivat aina lokkien ehdoilla, ei pakotetusti. Tällä takasimme sen, että lokkien omat aloitteet ja toimijuus pääsivät esiin. Kauppatorin lokit ovat tottuneet elämään rinnakkain ihmisten kanssa ja ottamaan toritilaa omakseen. Erityisesti nuoret, vielä harmaasulkaikäiset lokit olivat kiinnostuneista tekemisistämme ja rohkenivat lähelle.

Lajienvälisiin esityksiin perehtynyt tutkija ja taiteilija Tuija Kokkonen on luonut käsitteen heikko toiminta kuvaamaan työtään ei-inhimillisen kanssa. Heikko toiminta on toisia kuunteleva ja heille tilaa antava eettinen ja ajallinen asenne. Se on herkkyyttä havaita oman ruumiin ja ympäristön välisiä liitoksia. Lisäksi se on avoin asenne, joka pyrkii ei-inhimillisen toiminnan mahdollistamiseen ja mahdollisuuksien havainnoimiseen. (Kokkonen 2017, 86–89) Tapani työskennellä lokkien kanssa oli hyvin samankaltainen kuin Kokkonen kuvaama työtapana. Lokkien kuuntelu tapahtui liikkeen sekä koreografian

tasolla, se oli ajan ja huomion antamista ja vaikuttamista. Lisämausteen kuuntelevalla työskentelylle antoi lokkien tapa lehahtaa paikalle ja ottaa toimijuutensa häikäilemättä käyttöönsä.

Lokkijutussa oli myös hetkiä, joissa huomio oli kokonaan lokeissa ja me ihmis-esiintyjät olimme sivussa ja huomiotta. Esitys alkoi siten, että yleisölle jaettiin kuulokkeet, joista kuultu puhe ohjasi lokkien huomioimiseen. Esityksen lopussa kuulokkeet otettiin pois korviltä ja yleisön jäsenet saivat tarkkailla Kauppatorin elämää niin, että torin koko auditiivinen maailma pääsi esiin. Huomion antaminen lokeille mahdollisti sen, että lokit pääsivät kertomaan itse itsestään. Kokkosen tavoin ajattelen, että huomion suuntaaminen ja havaitseminen ovat taiteen perustavanlaatuisia tekniikoita luoda yhteenkuuluvuutta (Kokkonen 2017, 163). Huomioiminen on myös tie huolenpitoon.

Lajienvälinen kohtaamispaikka

Kokkosta mukaillen väitän, että tarvitsemme alueita, joissa lajienvälinen ruumiillinen ja affektiivinen kanssakäyminen on ei vain mahdollista vaan keskiössä (Kokkonen 2017, 177). Esityksen keinoin tehty huomion suuntaaminen ruumiillisuuteen ja lajienvälisyyteen tuntuu tärkeältä yhteiskunnassamme, jossa on niin helppo kasvaa sokeaksi muulle kuin ihmisten välisille asioille ja unohtaa ruumiillinen älykkyytemme. *Lokkijuttu* olikin yhdenlainen ehdotelma esityksestä lajienvälisenä kohtaamispaikkana. Siinä lokkien esittäminen ja niiden kanssa esiintyminen toimivat väylänä sekä kysyä lokin perspektiiviä että tutkia monilajista kaupunkitilaa.

Meille esiintyjille *Lokkijutun* tekeminen oli kiehtova tapa tutustua lokkeihin ja olla kuin ne hetken aikaa. Havaitsemiseen ja tilan antamiseen, loki-ilikkeisiin ja lokeista vaikuttamiseen pohjaava esiintyjäntyössämme luotti ruumiillisesti jaettuun. Meille kertyi teosprosessissa paljon ruumiillista tietoa siitä, millaista on olla lokki. Tietoa tuuleen tunnusta ja meren tuoksusta. Räpyläjuoksun nopeudesta. Etäisyydestä, jonka haluan pitää ihmislajiin. Hyvän tähytyspaikan tärkeydestä. Lämpimällä laiturikivetyksellä makoilun mukavuudesta. Tätä ruumiillista tietoa pyrimme esityksellä välittämään katsojillemme.

Tanssitaiteen maisteri Matilda Aaltonen on tanssi- ja esitystaiteilija, joka työskenteli Voiko eläintä kertoa? Eläinten käsitteellistämisen haasteet tieteissä ja taiteissa -tutkimushankkeessa 1.10.2020 - 30.9.2021. Hän on Helsingissä asuva vapaa tutkija ja taiteilija, joka pitää taiteen tekemistä kiehtovana tapana tutkia suhdetta muuhun elävään sekä parantaa eläinten yhteiskunnallista arvostusta.

Lokkien ja niiden esittämisen katsomisesta

Elin elokuun lopulla vuorokauden lokkien maailmassa. Osin ihmisten, osin lokkien itsensä luomassa sellaisessa. Lokit ovat kaltaiseni helsinkiläisen elämässä läsnä lähes aina, mutta yleensä vain samaa tilaa jakavina olioina, joiden olemassaoloon herää satunnaisesti. Elokuussa vietin päivän lokkien keskellä kahden taiteellisen esityksen kautta. Voiko-kollektiivissa vaikuttavat taiteilijat olivat toisistaan tietämättä valinneet teostensa aiheeksi, toiseksi lajeiksi ihmisen rinnalle lokit. Viirus-teatterin näytelmässä *fyra dagar av närhet (neljän päivän läheisyys)* lokit ovat toisessa pääosassa ihmislajin rinnalla. Teatteri-illan jälkeisenä päivänä seurasin Kauppatorin kupeessa tanssiteosta *Lokkijuttu*. Kahden tanssijan ohella esitykseen osallistuivat lokit. Niitä ei ohjattu, mutta ne tulivat esitykseen, omilla ehdoillaan, päivän ja ajan olosuhteista riippuen. Myös ihmistanssijoista tuli osin lokkeja.

Sekä neljän päivän läheisyyden että *Lokkijutun* tekijät pyrkivät lähestymään ja kertomaan eläintä itseään, eivät vain ihmisiä lokkihahmojen kautta. Toisen lajin kuvaaminen ja esittäminen kertoo toki samalla itsestämme – siitä miten näemme asettuvamme suhteessa noihin toisiin. *Lokkijutun* tanssijat ovat teosta työstäessään viettäneet paljon aikaa lokkien seurassa. Seuranneet mitä lokit tekevät. Miten ne liikkuvat. Pyrkineet ymmärtämään, miten ne aistivat, mihin kiinnittävät huomionsa. Teoksen esiintyjinä ovat myös eri lajien lokit, jotka viettävät osan elämästään Helsingin Kauppatorilla. Lempeäsilmaiset kalalokit, äänekkäät naurulokit, hivenen julman näköiset, mutta kaukiit harmaalokit, jättimäiset merilokit.

Lokkijuttu asetti minut katsomaan lokkeja: Mitä ne katsovat. Mitä he kuulevat. Haistavat, tuntevat. Samaa kuin me. Jotain muuta kuin me. Miltä meidän elämämme heidän silmiensä kautta näyttää? On ilmeistä, että heidän toiminnallaan on mieli, jota oma mieleemme ei tavoita. Jota korkealle arvostamamme ihmisen mieli ei ymmärrä. Mitä he puolestaan ymmärtävät meistä? (Vrt. Weil 2012, 29)

Lokit katsovat Kauppatorilla ihmisten toimintaa. He mukauttavat oman toimintansa siihen. Tuntevat torin aikataulut ja tapahtumat paremmin kuin useimmat meistä, ihmiskävijöistä. Tietävät, mille tasoille laskeutua niin, että askel pitää. Mistä parhaiten näkee ihmisten jäljiltä jäljelle jäävät ruokapalat. Entä mitä he tietävätkään toisistaan?

Ihmiset lokkeina

Tarkkailutyönsä myötä tanssijat ovat pyrkineet kehollistamaan lokkien olemista ja olemusta. Kun tanssija Matilda Aaltonen laskee kaulansa alas, hartioiden väliin, matalaksi kuin kalalokki, koen mielihyvää lokille tyypillisen liikkeen tunnustettavuudesta. Tanssija on tavoittanut lokkeutta. He nousevat laitureiden tolppien päälle. Nostavat toisen jalkansa ylös lepoon. Tarkkailevat ympäristöään pidentäen kaulaansa. Katsojat jännittävät. Ihminen on kömpelö, myös tanssija. Hän saattaa pudota. Samanlainen ajatus ei koske lokkeja. Miten vajavainen ihminen onkaan, kun yrittää matkia toista lajia. Tanssi muistuttaa tosiasista, joka on ihmiskeskeisen ajattelumme suurimpia ongelmia: Muiden eläinlajien mittareilla mitaten ihmiseläimet ovat epätäydellisiä ja kyvyttömiä. Jokainen laji on ainutlaatuinen kykyjen ja ominaisuuksien kokonaisuus ja asettuessaan vertailtavaksi toisen lajin mittareilla, ihminen on yhtä puutteellinen kuin muutkin lajit.

Kuin me kaikki pieninä, tanssijat juoksevat ja ottavat ilmaa siipiensä alle. Jokainen meistä tietää lapsuudestaan asti, että kädet ovat siivet, kädet ovat etujalat. Kaikki ihmiset joutuvat oppimaan, etteivät osaa lentää, vaikka ympärillämme niin monet muut osaavat. Kehomme on rajallinen, omaa elämäämme varten kehittynyt. Kuten kaikkien miljoonien lajien olemukset ovat juuri niiden elämään tarkoitettuja. Emmekä me yllä heidän kykyihinsä. Tanssijat kuitenkin kuvittelevat kehojensa kautta tunteen siipien ojentamisesta ja siitä, miten tuulen avulla kehomme nousevat ilmaan. Me katsojat kuvittelemme sitä heidän kauttaan. Keskitymme toisenlaisten olentojen kokemukseen. Voiko siihen samastua? Ainakin toisen kokemusta voi kuvitella, toisen kokevaa kehoa ja sen kautta mielelle välittyviä kokemuksia. Eläytyminen on avain empatiaan (ks. esim. Ruonakoski 2011, 125). Eläintä toisin katsova ja kertova esitys kääntää myös katsojan katseen eläimeen ja asettaa meidät toisen asemaan, pohtimaan maailman näyttäytymistä hänen näkökulmastaan.

Tanssija pääsee toiseen lajiin eläytyessään lähemmäksi tätä toista ja hänen kanssaan jaettua. Tanssija suuntaa katsojan huomion toisen lajin olentoihin ja niiden olemukseen. Mutta katsojan silmissä myös erot korostuvat. Toisen ollessa jäljittelyn kohde hänestä tulee mittatikka ja ihmisestä mitattava. Ihmisen vajavaisuudet korostuvat. Asetelmat kääntyvät ylösalaisin. Muut tietävät, mutta me emme tiedä mitä. Muut osaavat ja tekevät, me jäljittelemme. Eikä kopio yllä koskaan alkuperäisen tasolle. Ihminen ja eläin vaihtavat paikkaa. Ihminenkin on eläin. Mutta vain ihminen. Ei sitä mihin muut kykenevät.

Lokit näyttämöllä

Toisella puolen kaupunkia, Viirus-teatterin näyttämöllä, on niin ikään ihmisiä ja lokkeja. Mutta lokit virtaavat filminä. Elävät elämäänsä erillisinä näyttämön ihmisten maailmasta, mutta heidän rinnallaan. Näytelmä sijoittuu rantahotelliin. Hotellihuoneiden kuvitteellisten ikkunoiden kautta ihmiselämään avautuva näkymä saa asetelman muistuttamaan luontodokumenttia. Tarkkailemme tuon lajin puuhia. Mitä yksilöt tekevät yksin ja perheyksiköissä, milloin he virtaavat rantaan ja takaisin sisään. Koska he syövät. Millaisia jälkiä jättävät jälkeensä. Toisaalta katsomme ihmisiä kuin eläimiä akvaariossa tai häkissä. Yksilöyden hävitessä ihmisestä tulee osa parvea, laumaa, lajityypillisen käyttäytymisensä ja lajityypillisten tarpeidensa edustaja. Neljän päivän läheisyyden ihminen on sosiaalinen eläin, joukko, jonka yksilöt edustavat lajiaan, eivät itseään. Heistä tulee korvattavia samalla tavalla kuin muista eläimistä.

Kaiken yllä, lomakeskuksen päällä ja ympärillä kaartelevat lokit. Rantahietikolle puolestaan kasautuvat kuolleiden kalojen röykkiöt. Ihmiset jatkavat lomaansa, lokit elämäänsä, jonka kokemuksia emme tiedä. He ovat kaikki lajinsa edustajia, eivät yksilöitä elämänhistorioineen. Tiedämme, että heillä on sellaiset – jokaisen lokkiyksilön ja ihmisen omat elämänmittaiset tarinat. Mutta emme sitä, mitä ne sisältävät. Yksilöyden väistyessä tilalle tulee lajityypillisuus.

Näytelmän ihmisten toimintojen kautta esitetään ne lukuisat keinot, joiden avulla emme joudu kohtaamaan ympärillämme olevaa todellisuutta kuten muut lajit – kuolevaa merta, muiden lajien elämää ja kuolemaa: Ihmiset kulkevat syömään muiden hankkimaa ja tekemää ruokaa, joka on peräisin anonyymistä lähteestä. He kantavat mukanaan muiden muovipakkauksiin pakkaamaa ruokaa. Ihmiset vetäytyvät sisätiloihin ja tuottavat roskaa, jotka joku vie paikkaan nimeltä pois. He pelaavat, juovat, harrastavat seksiä, sulkevat ikkunat ja kääntävät tuulettimet päälle. Elämme hygieenisesti ja likamme leviää maailmaan ympärillämme. Ihmisten mentyä ranta on täyttynyt roskista. Näytelmän ihmiset eivät tiedä miksi kalat ovat kuolleet. Lokit kävelevät kalojen päällä. Niiden ruoka ajautuu kuolleena rantaan.

Äänten maailmojen merkityksistä

Yksi neljän päivän läheisyyden keskeisistä oivalluksista liittyy äänimaailmaan. Kieli nimetään yhä usein meidät muista lajeista erottavaksi tekijäksi, vaikka tämä näkemys on murentumassa pala palalta (esim. de Waal 2016, 107–109, Honing H. et al. 2015, Rowlands 2019, 18–21, vrt. Ingold 1988, 3). Tällä on seurauksensa. Kuten Meijer (2016,

Kuva: Viirus, Ernest Protasiewicz

20) kirjoittaa, "[s]illoin kun emme ymmärrä eläimiä, niiden kommunikaatiota pidetään usein merkityksettömänä, ja kun ne eivät ymmärrä meitä, niitä pidetään typerinä". Meijer itse puolestaan lähtee näkemyksestä, että eläimilläkin on kieltä ja viestintä (muiden) eläinten kanssa on mahdollista. Vaikka ne ilmaisevat itseään toisin kuin me, se ei tarkoita, etteivät niiden ilmaukset olisi merkityksellisiä (ibid.).

Viirus-teatterin lavan täyttää ensin musiikki. Elävät muusikot instrumentteineen pysyvät lavalla koko näytelmän ajan. Musiikin kieli on arvostettua, mutta sitä on osin vaikea erottaa muiden eläinten musikaalisista maailmoista. Emme tiedä mitä muut eläi-

met tuottamallaan musiikilla välittävät. Mutta myös oma musiikkimme on meille osin arvoitus. Mistä sävellykset tulevat ja mistä sanaton musiikki viestii? Viestiikö se jaettu vai henkilökohtaisia merkityksiä? (Ks. Honing H. et al. 2015)

Olemme jaotelleet ihmisominaisuutemme ylempiin ja alempiin – ainutlaatuisen inhimillisiin ja muiden lajien kanssa jaettuihin. Yksin inhimillisiksi oletetut piirteet nähdään lähes poikkeuksetta korkeampina tai kehittyneempinä kuin ominaisuudet, jotka jaamme muiden lajien kanssa. Tälle ajatukselle on kuitenkin vaikea löytää luonnontieteellistä perustelua. Onko luomamme musiikki ylevää ja inhimillistä vai kumpuaako se syvältä evolutiivisesta historiastamme ja on muiden kanssa jaettua? Jos myönnämme sen olevan molempia, raja kehittyneen inhimillisen ja alhaisen eläimellisen kanssa murenee. (Ks. Honing H. et al. 2015)

Neljän päivän läheisyydessä ei ole perinteistä dialogia. Ihmiset puhuvat, kuten he loma-arjessa puhuvat, vailla suuria sisältöjä. Heitä kuvataan ja kuunnellaan kuin eläinlaumoja, ei yksilön viestintään vaan lauman ääntelyyn keskittyen. Vaillinaiset lauseet ja äännähdykset muodostavat äänten kakofonian, kuten lokkien huudot torin tai rannan yllä. Toisen lajin viestintä tyypistyy äänimatoksi. Longan näytelmätekstissä lokkien literoidut äänet, lintutieteilijöiden käyttämään tapaan kirjatut, täyttävät kauniisti ladottuina useita sivuja (Lonka 2021). Tuntuu ilmeiseltä, ettemme ymmärrä viestejä, joita äänet sisältävät emmekä äännähdyksen keskinäistä suhdetta. Meidän mieleemme ei riitä siihen. Se ei ylety tulkitsemaan toisten viestinnällisiä maailmoja. Äänten tietokoneavusteisen analyysin avulla olemme kyenneet tunnistamaan toistuvia merkityksellisiä ääniä, kutsuääniä, nimiä, varoituksia, mutta olemme yhä kaukana todellisesta ymmärtämisestä (esim. Engesser et al. 2015, King et al. 2018, Meijer 2016, 38).

Näytelmän lopussa ihmisnäyttelijät tarttuvat yritykseen toistaa lokkien ääntelyä. Tai ainakin sitä, miten meillä ihmisillä on tapana se kirjoittaa. Laulettu tai huudettu ”lokki” koskettaa, mutta herättää jälleen tunteen ihmisen kömpelyydestä toisen lajin matkimisessa. Ihminen on kyvykäs laji, mutta kyvykkyys ei yllä lokkina olemiseen. Mikä tahansa laji on toisen kykyjen mittarilla mitattuna huono, kykenemätön ja ymmärtämätön.

Eläimen äärelle pysähtyminen

Näytelmän ihmiset havahtuvat lokkien läsnäoloon vasta lokin päätyessä väärään paikkaan. Ravintolan terassilla makaa illallisaikaan kuolemaa tekevä lokki. Sen äärelle seisautuu ainoastaan lapsi. Hän kysyy, mikä lokilla on, voisiko sitä auttaa. Täyteen ihmisyyteen kasvaneet miettivät vain sitä, kuka hoitaisi kuoleman pois näkyvistä.

Teema lapsesta ainoana luonnon – muiden elävien – äärelle pysähtyvänä esiintyi myös Longan näytelmässä *Toinen luonto*. Aikuisuuteen kuuluu kyky kävellä ohi, olla kiinnostumatta. Eläinten maailma on infantili, ihmisten – aikuisten – maailma rationaalinen. Aikuinen ei osaa tukea lasta hänen pyrkimyksessään ymmärtää muita elollisia. Lapselle opetetaan vain normit: Saa tappaa. Ei ehkä itse, mutta muiden välityksellä. Eläimellä ei ole väliä. Sen elämä ei ole tärkeä eikä arvokas. Menettäessämme kiinnostuksen seurata muiden lajien maailmaa, olemme ajautuneet tilaan, jossa tuhoamme omankin elämämme edellytyksiä planeetallemme. Longan työt esittävät, että olisi ehkä aika pysähtyä myös muun kuin ihmiselämän äärelle. Myös muiden kuin lasten.

Lapsen lisäksi näytelmässä lokkien lähelle pääsee toinenkin ihminen. Kuollut. Hotellihuoneeseensa menehtyneen miehen luo tulevat lokit. Lokit tutkivat toisen lajin edustajaa, joka on elävänä uhka. Hotellihuoneen auki olevassa ikkunassa lepattavat verhot ja linnuista parhaiten meitä ihmislajisia sietävät käyvät sisään. Näytelmä kysyy, olemmeko vain kuollessamme niin hiljaa, että meitä voi lähestyä. Myös tähän viittaa näytelmän nimi, neljän päivän läheisyys. Neljä kuoleman jälkeistä päivää ihminen saa viettää lokkien kanssa, kunnes hänen lajitoverinsa puuttuvat asiaan.

Lokeilla on roskalinnun maine. Lokki on saastainen, lentävä rotta. Vulgaarikäsitksissämme lokki tarkoittaa ruuan viemistä lokkina lautaselta. Lokkeus on likaa, varkautta ja röyhkeyttä. Longan näytelmä kääntää asetelman vaivihkaa ylösalaisin. Vaikka näytelmän lokit astelevat kuolleiden toislajisten päällä, ne ovat jollain tavoin heitä yle(vä)mpiä. Näytelmän lokit näyttävät puhtaina, vapaina ja tietävinä, ihmistä ja maailmaa tarkkailevina. Näytelmä osoittaa, että lokit voi nähdä toisin. Lokit voi nähdä ja kertoa monin tavoin, kuten ihmisetkin. Ja vasta monien katsomisen ja kertomisen tapojen myötä syntyy kokonaisempi kertomus siitä, mitä on olla lokki. Tietynlainen lokki tietyssä paikassa. Tietty lokki, tietyillä elämäkokemuksilla varustettu lokkiyksilö. Lokkilaji merkityksineen. Lokkipopulaatiot tapoineen. Lokkeus kaikessa moninaisuudessaan.

Näyttämölle heijastuu toistuvasti mustavalkoinen filmi lentävästä lokista. Katseeni kiinnittyy lokin jalkoihin: miten jalat painuvat lennon aikana valkoisiin pehmeisiin vatsahöyheniin. Mietin miltä se tuntuu: miltä lokista tuntuu painaa jalat vatsahöyheniinsä. Entä miltä tuntuu lentää? Lokkijutun tehneen Matilda Aaltosen ja hänen työryhmänsä valmisteilla olevassa teoksessa pyydetään pohtimaan, miltä kimalaisesta tuntuu, kun se sukeltaa syvälle kukkaan. Tuntoaisti on sekä jotain hyvin jaettava että jokaisen kehon erityislaatuisuuteen liittyvää. Tunneimme, jottei kehomme vaurioituisi, ettei se murskautuisi. Mutta tunneimme myös paljon pienemmin ja herkemmin: meille tarpeellisia asioita, mielihyvää aiheuttavia, pisteleviä, sileitä ja karheita asioita.

Huomasin pysähtyvänä kimalaisajatuksen äärelle kesän mittaan toistuvasti: En voi tietää, miltä hyönteisestä tuntuu laskeutua kukkaan. Mutta tiedän, että se tuntuu joltain. Voin pysähtyä toisen elävän olennon äärelle ja miettiä, miltä sen elämään kuuluvat kokemukset tuntuvat. Miltä tuntuu lentää Kauppatorin yllä omin siivin ja asettua lyhtypylvään kovalle ja kaltevalle kuvulle. Miltä tuntuu katsoa sieltä käsin, miltä jaettu elinympäristömme näyttää? Millaista olisi nähdä lokin silmin? Mitä jaamme ja mikä on toiselle aivan toisin? Eläimen kertomiseen vakavasti suhtautuva taide avaa meille näitä eläinsuhteidemme kannalta todella keskeisiä kysymyksiä, saa kysymään kysymyksiä, joita emme ole aiemmin ajatelleet ja miettimään miltä tuntuu olla toinen eläin.

YTT Salla Tuomivaara on sosiologi, joka työskenteli 1.7.2020-31.12.2021. Voiko eläintä kertoa? Eläinten käsitteellistämisen haasteet tieteissä ja taiteissa -tutkimushankkeessa. Hän tekee post doc -tutkimusta sosiaalitieteiden eläin- ja ihmiskäsitysten kehityksestä Turun yliopistossa yleisen historian oppiaineessa Koneen Säätiön rahoituksella. Tuomivaara on myös Kriittisen eläintutkimuksen verkosto ry:n puheenjohtaja.

Esitykset

Lokkijuttu. Tanssiteos. 2021. Työryhmä: Matilda Aaltonen, Taru Aho, Mia Jalerva, Riikka Lakea ja Markus Tapio. Tuotanto: Todellisuuden tutkimuskeskus. Esitykset osana Todellisuuden tutkimuskeskuksen *Esityskioskia* Helsingin Kauppatorilla.

fyra dagar av närhet (neljän päivän läheisyys). 2021. Näytelmä. Käsikirjoitus Pipsa Lonka. Ohjaus Susanna Airaksinen. Viirus-teatteri, Helsinki.

Kirjallisuus

Aaltola, Elisa. 2018. *Empatia – Myötäelämisen tiede.* Helsinki: Into.

Aaltonen, Matilda. 2020. *Keitä me olemme? – Liikepraktiikka ja ruumissuhde esityksessä olento / olio / otus / eläin / eläjä.* Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu, maisterin opinnäytetyö.

Anttila, Eeva. 2017. *Ihmis- ja oppimiskäsitykset taideopetuksessa.* Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 58. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu. .

Despret, Vinciane. 2016. *What Would Animals Say If We Asked the Right Questions?* Translated by Brett Buchanan. London: University of Minnesota Press.

de Waal, Frans. 2016. *Are we smart enough to know how smart animals are?* London: Granta.

- Engesser, Sabrina, Crane, Jodie M. S., Savage, James L., Russell, Andrew F., Townsend, Simon W. 2015. "Experimental Evidence for Phonemic Contrasts in a Nonhuman Vocal System." *PLoS Biol* 13:6: e1002171. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.1002171>
- Hakala, Outimajja. 2020. "Objektin jälkeinen aika eläintäiteessä" kirjassa *Me ja muut eläimet – Uusi maailmanjärjestys*. Toim. Elisa Aaltola & Birgitta Wahlberg. Tampere: Vastapaino.
- Honing H., ten Cate C., Peretz I., Trehub S. E. 2015. "Without it no music: cognition, biology and evolution of musicality." *Phil. Trans. R. Soc. B*, 370:20140088. <http://dx.doi.org/10.1098/rstb.2014.0088>
- Ingold, Tim. 1988. "Introduction." Teoksessa Ingold (toim.) *What is an animal?* London: Unwin Hyman.
- King, Stephanie L., Friedman, Whitney R., Allen, Simon J., Wittwer, Samuel, Connor, Richard C., Krützen, Michael. 2018. Bottlenose Dolphins Retain Individual Vocal Labels in Multi-level Alliances *Current Biology* 28:12, P1993-1999. DOI:<https://doi.org/10.1016/j.cub.2018.05.013>
- Kokkonen, Tuija. 2017. *Esityksen mahdollinen luonto – suhde ei-inhimilliseen esitystapahtumassa keston ja potentiaalisuuden näkökulmasta*. Acta Scenica 48. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.
- Lonka, Pipsa. 2021. *neljän päivän läheisyys*. Helsinki: ntamo.
- Meijer, Eva. 2016. *Mistä valaat laulavat? Eläinten kiehtova kieli*. Helsinki: Art House.
- Parviainen, Jaana. 2020. "Ruumiillinen ihminen" kirjassa *Ihminen kaleidoskoopissa – Ihmiskäsitysten kirjoa tutkimassa*. Toim. Vilma Hänninen & Elisa Aaltola. Helsinki: Gaudeamus.
- Rowlands, Mark. 2019. *Can animals be persons?* New York: Oxford University Press.
- Ruonakoski, Erika. 2011. *Eläimen tuttuus ja vieraus*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Weil, Kari. 2012. *Thinking Animals. Why animal studies now?* New York: Columbia University Press.
- Ääri, Helinä. 2020. "Eläviä kanoja odotellessa: broilerikanat tulevaisuuden kaunokirjallisuudessa" kirjassa *Me ja muut eläimet – Uusi maailmanjärjestys*. Toim. Elisa Aaltola & Birgitta Wahlberg. Tampere: Vastapaino.